

PRAVNI POLOŽAJ SOCIJALNIH PEDAGOGA U REPUBLICI HRVATSKOJ - RAŠČLAMBA DE LEGE LATA I DE LEGE FERENDA, PRIMJEDBE I PRIJEDLOZI

Vladimira Žakman-Ban,

Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet
Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb

Meri Varga,

Ured za prosvjetu, kulturu, informiranje, šport i tehničku kulturu
Primorsko-goranske županije
Rijeka

SAŽETAK

Identitet i statusnu problematiku socijalnih pedagoga nije moguće spoznati bez detaljnijeg sagledavanja formalnopravnoga i institucionalnog okvira u kojemu ovaj stručnjak djeluje. Normativni je položaj pretpostavka primjerenog stvarnog položaja struke, ali i obrnuto, stvarni položaj uvelike određuje kvalitetu normativnih rješenja.

U ovom radu autorice raščlanjuju i komentiraju pravni položaj socijalnih pedagoga u Republici Hrvatskoj, vršeći analizu de lege lata i de lege ferenda, pri čemu za uočene manjkavosti nude moguća konkretna rješenja.

Odabравši normativne akte krucijalne za stručnjake o kojima pišu, autorice raščlanjuju i komentiraju zakonske odrednice područja odgoja i obrazovanja djece i mladeži s teškoćama u razvoju (Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi, Zakon o osnovnom školstvu, Pravilnik o upisu djece u osnovnu školu, Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju, Zakon o srednjem školstvu), položaj socijalnog pedagoga u Zakonu o socijalnoj skrbi, Zakonu o sudovima za mladež, Zakonu o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, Prijedlogu Zakona o izvršavanju kazne zatvora, Prijedlogu Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, te se kritički osvrću na Nacionalnu klasifikaciju zanimanja.

Ključne riječi: socijalni pedagog, socijalna pedagogija u RH, pravni položaj

1. UVOD

Identitet, statusnu problematiku, te stvarni položaj neke struke, pa tako i socijalnih pedagoga nije moguće primjereno raščlaniti i valorizirati, te shodno tome ponuditi valjana rješenja za eventualne probleme, bez analitičkoga poimanja njene formalne pozicije, odnosno pravnoga položaja. Dapače, iako je istina da pravna određenja determiniraju položaj socijalnih pedagoga, poglavito glede djelokruga tj. sadržaja rada, ovlaštenja, uvjeta rada, sistematizacije radnih mjesta, odnosno pozicije u

hijerarhiji zanimanja, važi svakako i obrnuto; pravni, odnosno institucionalni status stručnjaka uvelike je "ogledalo" stvarne, realne situacije u kojoj se nalaze. Međutim, često je istina da socijalni pedagozi mogu, odnosno i stvarno djeluju u okviru određenih stručnih područja, a da pri tome njihovo djelovanje nije adekvatno zakonski riješeno.

Stoga ćemo u ovom radu pokušati raščlaniti neke od značajnijih normativnih rješenja de lege lata i de lege ferenda u Republici Hrvatskoj, te se na njihovu primjeru odrediti kritički prema pravnom položaju socijalnih pedagoga u nas.

2. ZAKONSKE ODREDNICE PODRUČJA ODGOJA I OBRAZOVANJA DJECE I MLADEŽI S TEŠKOĆAMA U RAZVOJU U REPUBLICI HRVATSKOJ

Ustavom Republike Hrvatske (čl. 63.) utvrđeno je da su roditelji dužni odgajati, uzdržavati i školovati djecu te imaju pravo i slobodu da samostalno odlučuju o odgoju djece. Roditelji su odgovorni osigurati pravo djetetu na potpun i skladan razvoj njegove osobnosti. Tjelesno i duševno oštećeno i socijalno zapušteno dijete ima pravo na osobitu njegu, obrazovanje i skrb.

Stoga je temeljnim zakonima iz oblasti odgoja i obrazovanja, te podzakonskim propisima donijetim temeljem relevantnih zakona uređeno niz pitanja vezanih uz pravo djeteta na primjereni oblik odgoja, obrazovanja te osposobljavanja djece i mladeži u Republici Hrvatskoj. Spomenimo tako, primjerice, i novi Obiteljski zakon od 11. prosinca 1998. godine¹ koji u članku 85. stavku 1. propisuje da roditeljska skrb obuhvaća zaštitu osobnih i imovinskih interesa djeteta, kao i odgovornost roditelja za njegovu dobrobit. Stavak 2. istoga članka, pak, propisuje da se roditeljska skrb može ograničiti ili oduzeti odlukom nadležnih tijela i na način propisan Zakonom.

Svi temeljni zakoni koji reguliraju pojedina, za ovaj problem, relevantna područja posebno uređuju odgoj, obrazovanje, osposobljavanje, te skrb o djeci i učenicima s teškoćama u razvoju.

2. 1. Zakon o predškolskom odgoju i naobrazbi²

Predškolski odgoj obuhvaća programe odgoja, naobrazbe, zdravstvene zaštite, prehrane i socijalne skrbi koji se ostvaruju u dječjim vrtićima. Dječji vrtići su javne ustanove koje djelatnost predškolskog odgoja obavljaju kao javnu službu (čl. 1.)

Predškolski odgoj organizira se i provodi za djecu od navršениh 6 mjeseci života do polaska u osnovnu školu. Predškolski odgoj ostvaruje se u skladu s razvojnim osobinama i potrebama djece te socijalnim, kulturnim, vjerskim i drugim potrebama obitelji (čl. 3.)

Predškolski odgoj ostvaruje se na temelju Državnoga pedagoškog standarda predškolskog odgoja i naobrazbe koje donosi Sabor Republike Hrvatske na prijedlog Vlade Republike Hrvatske (čl. 6.)

Pod zakonskom formulacijom Državnoga pe-

dagoškog standarda predškolskog odgoja i naobrazbe utvrđuju se, između ostaloga, mjerila za broj odgojitelja, stručnih suradnika i ostalih zaposlenika u dječjem vrtiću (alineja 3.), te predškolski odgoj i naobrazba djece s teškoćama u razvoju i darovite djece (alineja 4.).

Ovdje je važno istaknuti da još uvijek nije donijet novi Državni pedagoški standard odgoja i naobrazbe u predškolskom odgoju i naobrazbi, već se za potrebe utvrđivanja kriterija koriste elementi standarda iz 1983. godine.

Sredstva za programe javnih potreba u području predškolskog odgoja osiguravaju se u državnom proračunu. Javnim potrebama smatraju se programi odgoja i naobrazbe:

- za djecu s teškoćama u razvoju,
- za djecu predškolske dobi hrvatskih građana u inozemstvu,
- za djecu predškolske dobi pripadnika etničkih i nacionalnih zajednica ili manjina,
- program predškole.

Način raspolaganja sredstvima iz državnoga proračuna i mjerila za sufinanciranje pojedinih programa propisuje Ministar prosvjete i športa (čl. 50.). Ministarstvo prosvjete i športa donijelo je za 1995. godinu Odluku o normativima i kriterijima financiranja troškova programa rada s djecom predškolske dobi s teškoćama u razvoju 1995. godine.

U dječjim vrtićima programi za djecu predškolske dobi s teškoćama u razvoju organiziraju se po posebnim uvjetima i programu koji propisuje ministar prosvjete i športa. (čl. 17.)

Vrstu i stupanj teškoće u razvoju djeteta te potrebu odgovarajućih uvjeta za njegu, odgoj i zaštitu djece s teškoćama u razvoju, na prijedlog liječnika primarne zdravstvene zaštite, utvrđuje stručno povjerenstvo ustrojeno prema zakonu kojim su uređeni odnosi u području socijalne skrbi.

U dječjem vrtiću ustrojava se i provodi odgojno-obrazovni rad s djecom raspoređenom u skupine cjelodnevnog, poludnevnog, višednevnog ili kraćeg dnevnog boravka (čl. 19.)

Člankom 20. regulira se da prednost pri upisu djece u dječje vrtiće, koji su u vlasništvu jedinica lokalne uprave i samouprave ili u državnom vlasništvu imaju, uz djecu roditelja žrtava i invalida domovinskog rata, djeca iz obitelji s troje ili više djece, djeca zaposlenih roditelja, te djeca s teškoćama u razvoju, djeca samohranih roditelja i djeca uzeta na uzdržavanje, djeca u godini prije po-

¹ Prema čl. 372. ovaj Zakon stupa na snagu osmog dana od dana objave u "Narodnim novinama", a primjenjuje se od 1. srpnja 1999.

² N. N. 10/97

laska u osnovnu školu i djeca roditelja koji primaju dječji doplatak.

Zakonska formulaciju, važna za svrhu ovoga rada, jest sadržana u čl. 24., koji kazuje da u dječjem vrtiću na poslovima njege, odgoja i naobrazbe, socijalne i zdravstvene zaštite te skrbi o djeci mogu raditi stručni djelatnici koji imaju stručnu spremu propisanu ovim Zakonom i propisom donesenim na temelju ovoga Zakona, položen stručni ispit te koji imaju utvrđenu zdravstvenu sposobnost za obavljanje tih poslova. Stručni djelatnici dječjeg vrtića su osim odgojitelja, medicinskih sestara i učitelja za kraće programe, pedagozi, psiholozi, te defektolozi³.

Valja komentirati da ovakvom zakonskom formulacijom (čl. 24.) nije točnije specificirana specijalnost defektologa već se ista utvrđuje prema programima koje dječji vrtić provodi temeljem suglasnosti Ministra prosvjete i športa (primjer: ukoliko vrtić provodi programe za djecu s cerebralnom paralizom u dvije skupine mora imati uposlena dva defektologa usmjerenja rehabilitator kao odgojitelje u odgojnoj skupini, no i logopeda koji se upošljava u određenom broju sati predviđenom programom).

Iako se iz teksta Zakona, kao što je gore navedeno, može iščitati da je određeno da se provode posebni programi za djecu s teškoćama u razvoju, da se propisuje način utvrđivanja vrste i stupnja teškoće u razvoju, te daje prednost pri upisu u dječji vrtić djeteta s teškoćama u razvoju još uvijek, na žalost, između ostaloga, i nedovoljna informiranost roditelja, liječnika u primarnoj zdravstvenoj zaštiti dovodi djecu s teškoćama u razvoju u neravnopravan položaj u odnosu na ostalu populaciju. Tako se vrlo lako može dogoditi da, primjerice, slijepo dijete nije obuhvaćeno predškolskim odgojem jer ga dječji vrtić ne želi primiti uz opravdanje da nema odgovarajućega mjesta i djelatnika koji će s djetetom primjereno raditi.

Ono što je za nas posebice važno jest i praksa da se, također, vrlo često u dječjim vrtićima govori o djeci koja nedovoljno komuniciraju s drugom djecom, ne govore, "zločesta su", hiperaktivna, no s istima se ne provodi stručni rad defektologa-

socijalnog pedagoga, poglavito radi ranoga utvrđivanja potreba djece za primjerenijim oblicima odgoja i obrazovanja, kao i usmjeravanja roditelja na pravilnije postupanje s njima. Ovdje se sasvim opravdano može kazati da postoji stručna opravdanost ranoga dijagnosticiranja određenih teškoća u razvoju djeteta, posebice kada se radi o djeci kod kojih se javljaju poremećaji u emocionalnomu, socijalnomu i/ili psihičkom razvoju. Uostalom, to su potvrdila i znanstvena istraživanja, ali i kako vidimo, praktična djelatnost koja upravo "nameće" postojanje pravodobne informacije o djetetu, obitelji, te eventualno poduzetim radnjama prije upisa u osnovnu školu, što sve skupa daje veće mogućnosti primjerenog odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju⁴.

2. 2. Zakon o osnovnom školstvu⁵

Ciljevi osnovnog školstva (formulirani u čl. 1. Zakona), te njegove zadaće ostvaruju se prema utvrđenim nastavnim planovima i programima (čl. 2.). Osnovno školovanje traje najmanje osam godina i obvezno je za svu djecu, u pravilu, od šest do petnaest godina života (čl. 3.).

Osnovno školovanje darovite djece, djece s teškoćama u razvoju, kao i osnovno glazbeno, baletno i sportsko školovanje, te osnovno školovanje odraslih provodi se u skladu sa Zakonom o osnovnom školstvu (N. N. 59/90), ako posebnim propisima nije drukčije određeno.

Potrebe i interesi društva u osnovnom školstvu utvrđuju se republičkim pedagoškim standardom.⁶ Državnim pedagoškim standardom se, između ostaloga, utvrđuje i broj učitelja, stručnih suradnika i drugih radnika, njihovo permanentno usavršavanje i uvjeti njihovog rada (al. 1.), školovanje darovitih učenika i učenika u umjetničkim programima (al. 3.), školovanje djece s teškoćama u razvoju (al. 5.), te djelatnost organizacija i institucija koji su od interesa za osnovno školstvo u cjelini (al. 12.).

U prvi razred osnovne škole upisuju se djeca koja do 1. travnja tekuće godine imaju navršениh šest godina života. U prvi razred mogu se upisati i

3 U ovom ćemo se radu dosljedno pridržavati zakonskih termina, te rabiti i stručni naziv defektolog, kao što je vidljivo i iz ovog primjera. Dapače, sva šarolikost i nedosljednost zakonskih rješenja glede nazivlja stručnjaka ovoga profila, odnosno samoga zanimanja dobro će se uočiti tijekom svekolike raščlambе pravnih propisa koji reguliraju ovo područje. Iako će u tekstu biti više riječi o ovom velikom problemu, napomenimo da u mnogim slučajevima za netočnosti i nedosljednosti odgovornost ne snosi, barem ne predominantno, zakonodavac, odnosno zakonopisac i zakonopredlagatelj, već je ona u velikoj mjeri posljedica nesuglasja unutar same struke, prečestih terminoloških "vrludanja" determiniranih različitim subjektivnim, ali i objektivnim čimbenicima, te zakonitostima vremenskog tijeka zakonske reforme u nas, koje su često bez krivnje nositelja onemogućile promptno usklađivanje na ovom području u različitim zakonskim aktima i ostalim pravnim propisima. U pojedinim poglavljima ovoga rada, uz već najavljenу analizu problema, prikazat će se i primjeri koje smatramo obrascem za njegovo što adekvatnije rješavanje.

4 Potonje usporediti s odredbama Pravilnika o upisu djece u osnovnu školu (N. N. 13/91).

5 N. N. 59/90

6 Državni pedagoški standard, kao program javnih potreba u osnovnom školstvu, donosi Sabor Republike Hrvatske na prijedlog Vlade Republike Hrvatske zajedno s državnim proračunom.

djeca koja do 1. travnja tekuće godine nemaju navršeni šest godina života, ako to na zahtjev roditelja ili staratelja odobri upravno tijelo županije, odnosno Grada Zagreba nadležno za poslove školstva. Upis djece u osnovnu školu provodi se prema planu upisa koji donosi upravno tijelo županije, odnosno Grada Zagreba nadležno za poslove školstva. Prije upisa u prvi razred osnovne škole obvezno je utvrđivanje psihofizičkog stanja djeteta. Psihofizičko stanje djeteta utvrđuje se komisijski. Komisiju čine liječnik, psiholog - pedagog, defektolog i učitelj. Ukoliko komisija utvrdi da dijete zbog psihofizičkog stanja ne može pohađati školu, oslobodit će ga obveza upisa u toj školskoj godini. Razloge koji uvjetuju da dijete ne može pohađati osnovnu školu i postupak utvrđivanja psihofizičkog stanja djeteta utvrđuju zajednički Ministarstvo zdravstva i Ministarstvo prosvjete i športa (čl. 44.)

Roditelji, odnosno staratelji, dužni su u propisanom roku upisati dijete u osnovnu školu, brinuti se da redovno pohađa nastavu i obavlja druge školske obveze. Osnovna škola dužna je obavijestiti poglavarstvo općine, odnosno Grada Zagreba i nadležno tijelo koje je donijelo plan upisa o školskim obveznicima koji se nisu upisali odnosno koji redovno ne pohađaju školu (čl. 45.)

S tim u svezi nadležno upravno tijelo županije odnosno Grada Zagreba, sukladno članku 83. Zakona o prekršajima (N. N. 91/92.) pokreće prekršajni postupak pri nadležnom Prekršajnom sudu.

Za učenike s teškoćama u razvoju osigurava se prijevoz bez obzira na udaljenost i prijevoz za pratioca kada je zbog vrste i stupnja teškoća pratilac neophodan (čl. 46.)

Učenik osnovne škole za vrijeme obveze školovanja ne može biti isključen iz škole (čl. 48.)

Učeniku koji navrší 15 godina života prestaje obveza osnovnog školovanja istekom te školske godine (čl. 49.)

Učenici od I. do IV. razreda s teškoćama u razvoju ne ponavljaju razred, nego prelaze u viši razred i nastavljaju sa svladavanjem prilagođenog programa, a od V. do VIII. razreda mogu ponavljati razred ako nisu, prema mišljenju defektologa i drugih stručnih suradnika i razrednog vijeća, savladali prilagođeni program ili program posebne grupe u okviru redovne škole (čl. 55.)

Osnovno školovanje djece i omladine s teškoćama u razvoju provodi se u osnovnoj školi uz odgovarajuću primjenu individualiziranih postupaka i produženih stručnih tretmana učenika, a kada je to nužno, u posebnim odgojno-obrazovnim grupama i razrednim odjelima u okviru škole.

Škole, uvjete i način osnivanja grupa i razrednih odjela utvrđuje upravno tijelo županije, od-

nosno Grada Zagreba nadležno za poslove školstva prema kriterijima koje donosi Ministarstvo prosvjete i športa (čl. 60.)

Za djecu s većim teškoćama u razvoju osnovno školovanje obavlja se u posebnim organizacijama odgoja i obrazovanja, a može se obavljati i u drugim organizacijama. Takva se djeca mogu školovati do 21. godine života. Sadržaj i način školovanja djece s većim teškoćama u razvoju utvrđuje Ministarstvo prosvjete i športa (čl. 61.)

Za učenike kod kojih tijekom školovanja nastupe teškoće koje onemogućavaju daljnje školovanje pod redovnim uvjetima provodi se postupak utvrđivanja primjerenog oblika školovanja sukladno članku 44. Zakona. (čl. 62.)

Za djecu i omladinu koja su iz zdravstvenih ili drugih razloga smještena u ustanove zdravstva ili ustanove socijalne skrbi organizira se osnovno školovanje prema redovnim ili posebnim uvjetima. Obrazovni rad s djecom ili omladinom smještenom u ustanove zdravstva ili socijalne skrbi obavlja organizacija u kojoj je učenik smješten ili najbliža osnovna škola. Za djecu koja zbog kroničnih bolesti ne mogu pohađati osnovnu školu odgojno-obrazovni rad organizira najbliža škola i provodi ga putem stručne pomoći koju djetetu pružaju učitelji i stručni suradnici škole (čl. 63.)

Osnovno školovanje može se provoditi u organizacijama koje osnivaju organi pravosuđa pod uvjetima iz Zakona o osnovnom školstvu (čl. 64.)

Osnovne škole dužne su s organima socijalne skrbi pratiti socijalne probleme i pojave kod učenika i poduzimati mjere za otklanjanje uzroka i posljedica socijalnih problema i pojava kod učenika (čl. 70.)

Kao što se može uočiti, Zakonom o osnovnom školstvu (N. N. 59/90) definirano je nekoliko postavki čija dosljedna primjena u praksi pokazuje niz nedorečenosti kako u sustavu školstva, tako i sustavu zdravstva i socijalne skrbi. Čini se oportunistički navesti nekoliko primjera:

- u populaciji učenika koji s neuspjehom prolaze osnovnu školu ističu se oni učenici koji se javljaju kao učenici s poremećajima u ponašanju, vrlo često i kao počinitelji kaznenih djela. Brojna su empirijska istraživanja u našoj državi pokazala da se kod relevantnog dijela ove populacije smetnje u psihofizičkom razvoju i poremećaji u ponašanju manifestiraju u vrlo raznolikoj lepezi smetnji u tijeku školovanja, odnosno različitim oblicima poremećaja vezanih uz proces školovanja. Nije prijeporno da je istina, uz ostalo, nužno osigurati bilo uredni nastavak školovanja i/ili, pak, završetak procesa redovitoga, obveznog školovanja. Zakon o os-

novnom školstvu propisao je obvezu pohađanja nastave do isteka školske godine u kojoj učenik puni 15 godina života. U praksi se javljaju problemi kada učenici zbog poteškoća u sazrijevanju, odnosno poremećaja u ponašanju neredovito pohađaju nastavu, bježe iz škole, ne uče i slično, te stoga ne svladavaju nastavno gradivo, odnosno ne završavaju razrede, što dovodi do znatnije diskrepancije između kronološke i obrazovne dobi. Tada se javljaju roditelji, a često i Centri za socijalni rad s upitom da li dijete ispitati iz redovne osnovne škole, te nastaviti školovanje po programu obrazovanja odraslih, iako se radi o učenicima koji nisu navršili 15. godinu života i školski su obveznici. U praksi se ovakvi slučajevi, iako naravno ne i isključivo, javljaju u romskoj populaciji, kada učenici često s navršениh 13 godina pohađaju drugi, treći ili četvrti razred osnovne škole. Suprotan primjer pružaju učenici koji u prethodnoj školskoj godini prestaju biti školskim obveznicima, a traže nastavak školovanja u redovitoj osnovnoj školi, iako su radi neprimjerenoga ponašanja, neredovitoga pohađanja nastave i neizvršavanja školskih obveza i po dvaput, triput, pa i višeput upućeni na ponavljanje razreda.

- zakon propisuje pokretanje prekršajnog postupka protiv roditelja koji ne vode brigu o redovitom pohađanju nastave učenika i izvršavanju školskih obveza. Notorno je da obitelji ovakvih učenika vrlo često iskazuju potpunu nemoć glede primjerenijih odgojnih utjecaja na djecu, pa čak do manje ili više izravnih poticanja neprimjerenih oblika ponašanja, odnosno delinkvencije uz istodobno odbijanje stručne pomoći centara za socijalni rad (nadzor nad izvršenjem roditeljskog prava). Kada se takvi roditelji prijave prekršajnom sudu često sudac procjenjuje da se nisu stekla obilježja djela jer roditelj posjećuje školu i stoga vodi brigu o djetetu, dok dijete istodobno ne pohađa nastavu (primjerice, lažne ispričnice i sl.).

Predložili bismo stoga precizniju zakonsku definiciju odgovornosti roditelja, ali posebice angažman socijalnih pedagoga pri prekršajnim sudovima bilo kao stalnih ili, pak, povremenih suradnika (o čemu bi se još moglo razmisliti), naravno, uz definiranje djelokruga rada (imajući na umu i gore navedene slučajeve). Navedeno bi, posve jasno, imalo i značaj pri preveniranju težih oblika poremećaja u ponašanju. Jasno je da bi djelokrug rada socijalnih pedagoga uvelike bio vezan i za problematiku odraslih izvršitelja prekršajnih radnji što je predmet idućih poglavlja ovoga rada. S obzirom na zakonodavnu re-

formu na ovom području, trenutačno je upravo pravo vrijeme za rješavanje ovoga, mogli bismo slobodno ustvrditi, zakonskog "vakuuma".

- iz Zakona je razvidno da za učenike smještene u ustanove zdravstva ili socijalne skrbi nastavu organizira ustanova ili najbliža osnovna škola. Promjenom politike smještaja djece i mladeži neodgovarajućeg roditeljskog staranja bitno se promijenila i struktura djece koja se smješta u ustanove socijalne skrbi. Populacija ove djece manifestira sve složenije oblike poremećaja u ponašanju, a vrlo često se radi o djeci predlinkventnog i delinkventnog ponašanja. Ustanove socijalne skrbi u koje se ova djeca smještaju nisu u dovoljnoj mjeri pripremljene za njihov prijam, što se također može kazati i za škole u koje se upisuju. Posebice ovo dolazi do izražaja kada se radi o djeci do 15. godine života koja su školski obveznici, a smješteni su u ustanove socijalne skrbi bez organizirane nastave za šticeenike. U Republici Hrvatskoj, kako je na žalost poznato, nema niti jedne takve ustanove. Populacija takvih šticeenika najčešće dolazi, govore iskustva, bez popratne dokumentacije, što se posebice odnosi na rješenja o primjerenim oblicima, odnosno načinima i metodama školovanja. Ovaj je problem npr. zadnjih godina posebice izražen u dječjim domovima smještenima na području Primorsko-goranske županije (Cres i Novi Vinodolski), gdje u osnovnim školama nema dovoljnoga broja stručnih suradnika, poglavito ne socijalnih pedagoga. Na žalost, naša saznanja govore da ovakva nepoželjna situacija pogađa i većinu drugih regija u Hrvatskoj.

2. 3. Pravilnik o upisu djece u osnovnu školu⁷

Temeljem članka 44. Zakona o osnovnom školstvu Ministarstvo prosvjete i športa donijelo je Pravilnik o upisu djece u osnovnu školu (u daljnjem tekstu Pravilnik).

Navedenim se Pravilnikom regulira postupak utvrđivanja psihofizičkoga stanja djece prije upisa u osnovnu školu, razlozi zbog kojih se ovaj upis može odgoditi u toj godini i pristup utvrđivanju primjerenog odgoja i obrazovanja djece s teškoćama u razvoju (čl. 1.)

Prije upisa u osnovnu školu obvezatno je utvrđivanje psihofizičkoga stanja djeteta. Psihofizičko stanje utvrđuje Komisija koju čine liječnik, psiholog i pedagog, defektolog i učitelj. Komisiju osniva županijsko tijelo uprave odnosno Grada Zagreba nadležno za poslove zdravstva, te za poslove školstva. Komisija utvrđuje psihofizičko stanje djece dorasle za upis u osnovnu školu

u razdoblju od 1. travnja do 30. lipnja svake godine (čl. 2.).

Za dijete obuhvaćeno bilo kojim oblikom predškolskoga odgoja voditelj predškolskog programa dostavlja mišljenje o njegovim razvojnim potrebama. Za dijete koje je bilo obuhvaćeno zdravstvenim, rehabilitacijskim ili socijalnim postupkom dokumentacija se također dostavlja Komisiji. Navedenu dokumentaciju i mišljenje dostavlja roditelj ili staratelj, odnosno osoba koja se brine za dijete (čl. 5.)

Ovim se podzakonskim aktom točno utvrđuju slučajevi u kojima se dijete privremeno, a najduže za jednu školsku godinu, oslobađa od pohađanja osnovne škole (čl. 7. Pravilnika).

Djeca privremeno oslobođena od obveze pohađanja škole sljedeće godine ponovno pristupaju komisijском pregledu (čl. 8.)

Ukoliko Komisija drži da u djeteta postoje takve psihofizičke teškoće zbog kojih više od godinu dana ne može biti uključeno u redovitu nastavu, pokreće se postupak utvrđivanja primjerenoga oblika odgoja i obrazovanja za dijete i o tome obavještava županijsko tijelo uprave, odnosno Grada Zagreba nadležno za poslove školstva. Radi utvrđivanja psihofizičkoga stanja djeteta Komisija dijete upućuje na specijalističke preglede u odgovarajuće zdravstvene ustanove, prema svojem nahođenju ili u dogovoru s roditeljem ili starateljem. Ukoliko Komisija procijeni da su socijalne okolnosti obitelji ili teškoće djeteta takve prirode da će biti potrebno školovanje izvan prebivališta, odnosno u posebnoj organizaciji, ili pak ostvarivanje prava s osnove socijalne skrbi, uputit će roditelja u nadležni centar za socijalnu skrb da pribavi odgovarajuću dokumentaciju. Zdravstvenu i socijalnu dokumentaciju roditelj, odnosno staratelj, dostavlja Komisiji najkasnije do 15. srpnja (čl. 9.)

Na temelju prikupljene dokumentacije Komisija predlaže županijskom tijelu uprave odnosno Grada Zagreba nadležnom za poslove školstva, primjeren oblik odgoja i obrazovanja ili dijete upućuje na pedagošku opservaciju (čl. 10.)

Pedagoška se opservacija u pravilu provodi u školi koja je najbliža prebivalištu djeteta, a može trajati najduže tri mjeseca. Škola u kojoj se provodi opservacija, između ostaloga, mora imati pedagoga ili psihologa, osiguranu suradnju defektologa, liječnika i socijalnog radnika, a pedagošku opservaciju provodi učitelj koji nije početnik, u suradnji s prethodno navedenim stručnjacima (čl. 11.)

Škola u kojoj se provodi opservacija dužna je izraditi program opservacije, koji obuhvaća praćenje uspješnosti djeteta u svladavanju programskih sadržaja, izbor specifičnih metoda i oblika rada s djetetom, praćenje psihičkih i fizičkih osobina,

emocionalnih i socijalnih osobina djeteta, suradnju roditelja odnosno staratelja i učitelja te vrijeme trajanja opservacije. Stručne upute za provođenje pedagoške opservacije izradilo je Ministarstvo prosvjete i športa (čl. 12. i čl. 13. Pravilnika).

Na osnovi dokumentacije i evidencije koju vodi škola u kojoj se provodi opservacija, škola izrađuje izvješće i stručno mišljenje o obrazovnim mogućnostima djeteta, te daje obrazloženi prijedlog odgoja i obrazovanja. Izvješće, stručno mišljenje i obrazloženi prijedlog dostavlja se Komisiji koja je dijete uputila na opservaciju (čl. 14.)

Komisija na temelju kompletne dokumentacije predlaže upravnom tijelu županije odnosno Grada Zagreba, primjereni oblik odgoja i obrazovanja za dijete, te školu odnosno organizaciju u kojoj će dijete nastaviti obrazovanje. Prije donošenja prijedloga o primjerenom obliku odgoja i obrazovanja djeteta Komisija se obvezatno savjetuje s roditeljem ili starateljem djeteta (čl. 15.).

Na temelju prijedloga Komisije županijsko tijelo uprave odnosno grada Zagreba donosi rješenje o tretiranomu slučaju.

Ove Komisije rade tijekom cijele godine, zavisno o potrebi učenika kod kojih su tijekom osnovnog školovanja nastupile teškoće koje onemogućavaju daljnje školovanje pod redovitim uvjetima, što je obveza iz članka 62. Zakona o osnovnom školstvu.

Dakle, iz zakonskih je rješenja razvidno da je roditelj dužan na vrijeme upisati svoje dijete u osnovnu školu, voditi brigu o redovitom pohađanju nastave, te izvršavanju drugih školskih obveza. Ukoliko roditelj na vrijeme ne upiše dijete u školu, nadležno županijsko tijelo za poslove školstva (Ured za prosvjetu, kulturu, informiranje, šport i tehničku kulturu) pokreće prekršajni postupak pri nadležnom prekršajnom sudu. Prije upućivanja zahtjeva obavještava se Centar za socijalnu skrb koji vrši uvid u obitelj, o čemu se pismeno izvješćuje spomenuto nadležno tijelo uprave. U praksi se često dešava da je roditelj samovoljno odlučio da ne upiše dijete u školu, te nije ni pristupio upisnom postupku, što je prema pravnim propisima bio obvezatan. Učestalo se kao opravdanje navode nedovoljna tjelesna razvijenost, te socijalna i emocionalna nezrelost, a koji kao razlozi odgode upisa nisu propisani Orijentacijskom listom. Iako se radi o flagrantnom kršenju zakonskih obveza, često u praksi ovakvi slučajevi završavaju odbacivanjem prijave ili obustavljanjem postupka od strane prekršajnih sudova, uz obrazloženje da roditelj nije propustio voditi brigu o djetetu. Pritom se zanemaruje činjenica da je roditelj bio dužan na vrijeme upisati dijete u školu, što nije učinio. Uočenu bi situaciju u našoj pravnoj praksi valjalo primjereno riješiti i uskladiti pravne propise, jer je posljedica narušavanje prava djeteta.

2. 4. Pravilnik o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju⁸

Pravilnikom o osnovnoškolskom odgoju i obrazovanju učenika s teškoćama u razvoju određeni su oblici integracije ove populacije u osnovne škole i kriteriji prema kojima županijsko tijelo uprave odnosno upravno tijelo Grada Zagreba, nadležno za poslove školstva, utvrđuje škole, uvjete i način osnivanja odgojno-obrazovnih grupa i razrednih odjela, u kojima su integrirani učenici s teškoćama u razvoju, te školovanje ovih učenika u posebnim školama, ustanovama socijalne skrbi ili drugim ustanovama (čl. 1.)

Osnovno školovanje učenika s lakšim teškoćama u razvoju provodi se u osnovnoj školi prema organizacijskim oblicima koji osiguravaju njihovu potpunu ili djelomičnu integraciju (čl. 2.)

Potpuna odgojno-obrazovna integracija ostvaruje se uključivanjem učenika s lakšim teškoćama u razvoju u razredni odjel osnovne škole, u pravilu od I. do IV. razreda, gdje ova populacija svladava redovite ili prilagođene nastavne programe individualiziranim postupcima i posebnom dodatnom pomoći defektologa odgovarajuće specijalnosti (čl. 4.)

Prilagođeni program je primjeren osnovnim karakteristikama teškoća u djeteta, a u pravilu pretpostavlja smanjenje intenziteta i ekstenziteta pri izboru nastavnih sadržaja obogaćenim specifičnim metodama, sredstvima i pomagalicama. Izradba ovih programa detaljnije je regulirana u čl. 5. i čl. 6. ovoga podzakonskog akta.

Za nas je od posebnog interesa formulacija članka 10. Pravilnika koji regulira organizaciju osnovnog školovanja za učenike s organski uvjetovanim poremećajima u ponašanju. Naime, za ovu je populaciju, u zavisnosti od stupnja njihovih teškoća, osnovno je školovanje moguće organizirati u posebnim razrednim odjelima pri osnovnoj školi. U ovim odjelima učenici svladavaju posebni individualizirani program prilagođen specifičnostima njihovih organski uvjetovanim poremećajima u ponašanju, a ostvaruju ga defektolozi odgovarajuće specijalnosti. Broj učenika u ovakvom posebnom razrednom odjelu može biti od 5 do 10. U redovnu školu može se uključiti do 8% učenika s organski uvjetovanim poremećajima u ponašanju u odnosu na ukupni broj učenika škole (čl. 10.)

Učenici s teškoćama u razvoju uključuju se u jedan od integracijskih oblika školovanja na temelju rješenja županijskog, odnosno Grada Zagreba tijela uprave nadležnog za poslove školstva

donijetog temeljem Pravilnika o upisu djece u osnovnu školu (čl. 11.)

Učenici s većim teškoćama u razvoju školuju se u posebnim ustanovama odgoja i obrazovanja a mogu se školovati i u drugim ustanovama zdravstva, socijalne skrbi i pravosuđa.

Prema tome, razvidno je da je Pravilnikom definirano da se učenici s lakšim teškoćama u razvoju školuju u uvjetima koji omogućavaju svladavanje redovitoga ili prilagođenoga nastavnog programa uz primjenu individualiziranoga pristupa, te specifičnih, prilagođenih metoda i oblika rada, te uz dodatnu defektološku pomoć i to defektologa određene specijalnosti. S obzirom da se Pravilnikom o normi neposrednog odgojno-obrazovnog rada prema nastavnim predmetima i načinu utvrđivanja broja izvršitelja na odgojno-obrazovnim poslovima u osnovnoj školi⁹ propisuje da su stručni suradnici škole pedagog ili psiholog, knjižničar, te defektolog logoped, opravdano se postavlja pitanje rada socijalnog pedagoga u osnovnoj školi posebice s obzirom na činjenicu da se pravnim odredbama propisuje i školovanje učenika s organski uvjetovanim poremećajima u ponašanju (bez progredirajućega psihopatološkog stanja) i to, kako je već navedeno, u posebnim razrednim odjelima prema posebnom programu koji bi trebali ostvariti defektolozi odgovarajuće specijalnosti. S tim u svezi podsjetimo, također, na pravnu formulaciju glede ovakvih poremećaja u ponašanju u Orijentacijskoj listi vrste i stupnjeva teškoća u razvoju koja je sastavni dio Pravilnika, a koja glasi:

Poremećaji u ponašanju za koje je na temelju medicinske, psihologijske, pedagoške i socijalne ekspertize, utvrđeno da su uvjetovani organskim faktorom ili progredirajućim psihopatološkim stanjem zahtijevaju osposobljavanje za život i rad u primjerenim uvjetima te primjenjivanje odgovarajućih socijalno - zaštitnih oblika.

Upitno je stoga kako zakonodavac gleda na problem učenika koji nemaju organsku podlogu utvrđenu nalazom neurologa, no u nalazima se iščitava organska disfunkcija utvrđena propisanim testovima ili se radi o učenicima s dijagnosticiranim ADDH (MCD), te učenicima koji imaju poteškoća u svladavanju nastavnoga gradiva, emocionalnom i socijalnom razvoju,

Postavlja se i vrlo delikatno i stručno i etičko pitanje koliko će biti učenika kojima će se u ranoj životnoj dobi dijagnosticirati psihopatološki razvoj ličnosti. Potom, da li je zaista opravdano učenike s izrazitim poremećajima u ponašanju izdvajati u posebne skupine. Na posljetku, a što je znakovito za temu ovoga rada, koji bi to posebni program

8 N. N. 23/91

9 N. N. 63/96.

upravo za učenike s organski uvjetovanim poremećajima u ponašanju bio, te koji bi ga defektolog određene specijalnosti trebao i mogao izraditi, te adekvatno primijeniti. Također, valja se upitati na koje je to socijalno - zaštitne oblike zakonodavac mislio, gdje se oni trebaju provoditi i tko će učenika uputiti u nadležnu, odgovarajuću ustanovu. Pritom podsjetimo da se smještaj u ustanovu provodi temeljem provedenoga postupka utvrđivanja vrste i stupnja teškoće u razvoju, sukladno Zakonu o socijalnoj skrbi¹⁰ na zahtjev roditelja.

Ustvrđimo, dakle, da neka od ovih pitanja zadiru i u stručne dileme, odnosno spoznaje, što trenutno nije žarišna tema ovoga rada, ali smo mišljenja da se prije radi o još jednoj nelogičnosti i nedosljednosti zakonopisca koja, uz ostalo, navodi i na utemeljenu pretpostavku o nedovoljnoj komunikaciji i suradnji sa stručnjacima određenih profila, poglavito socijalnih pedagoga. Naravno da neadekvatna zakonska regulativa i ovoga područja zadire u pravni, ali i stvarni položaj socijalnog pedagoga, a koja je i osnovna preokupacija ovoga rada.

2. 5. Zakon o srednjem školstvu¹¹

Obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju organizira se uz primjenu individualiziranih postupaka u srednjoj školi, u redovnim ili posebnim razrednim odjelima i obrazovnim grupama.

Učenici s većim teškoćama u razvoju obrazuju se u posebnim ustanovama.

Detaljnija pravna regulativa srednjoškolskoga obrazovanja ove populacije propisana je Pravilnikom o srednjoškolskom obrazovanju učenika s teškoćama i većim teškoćama u razvoju (N. N. 86/92.)

Srednjoškolsko obrazovanje učenika s teškoćama u razvoju ostvaruje se u srednjoj školi prema ustrojbenim postupcima koji osiguravaju njihovu potpunu ili djelomičnu integraciju (čl. 2.)

Potpuna integracija ostvaruje se uključivanjem učenika s teškoćama u razvoju u redoviti razredni odjel srednje škole po redovitom ili prilagođenom programu uz primjenu individualiziranih postupaka i posebnu dodatnu pomoć defektologa stručnog suradnika, odnosno uz organizirani produženi stručni postupak.

Komentar ovih normativnih rješenja može se trenutno svesti na konstataciju da primjena navedenoga Pravilnika u praksi nije zaživjela. Naravno,

upitna je i stvarna politika zapošljavanja stručnjaka defektologa-stručnog suradnika, jer usporedna analiza sličnih situacija pokazuje da je praksa vrlo nedosljedna glede ovih stručnjaka određene specijalizacije. Iako se u konkretnom slučaju ne radi primarno o socijalnim pedagogima, vrlo se često i oni mogu naći na sličnim radnim zadacima. No, i obrnuto; stručnjaci drugih profila bave se djelatnostima, odnosno radnim zadacima koje po naravi stvari "pripadaju" socijalnom pedagogu s obzirom na njegovu edukaciju. Dakle, ovo je mogući primjer neodređenosti zakonskih rješenja glede specijaliziranih stručnjaka ovih profila. Treba se samokritički osvrnuti i na činjenicu da odgovornost za ovakvu situaciju ne snosi isključivo zakonodavac, već je ona djelomice i posljedica nesuglasja, te učestalost mijenjanja nazivlja u redovima same "struke". O ovom će problemu nadalje biti i više riječi.

3. OSVRT NA POLOŽAJ SOCIJALNOG PEDAGOGA U ZAKONU O SOCIJALNOJ SKRBI¹²

Kako su korisnici socijalne skrbi prema Zakonu o socijalnoj skrbi od 27. lipnja 1997. godine (u daljnjem tekstu ZSS), između ostalih, i tjelesno ili mentalno oštećeno ili psihički bolesno dijete te dijete prema kojem je ili bi trebala biti primijenjena mjera obiteljsko ili kaznenopravne zaštite (čl. 10. st. 2. al.1. ZSS), i "druga osoba koja je u nevolji zbog poremećenih odnosa u obitelji, ovisnosti o alkoholu, drogama ili drugim opojnim sredstvima ili zbog drugih oblika društveno neprihvatljivog ponašanja i drugih uzroka" (čl. 10. st. 2. al. 3. ZSS), te da korisnik socijalne skrbi može biti samac, član obitelji ili obitelj u cjelini (čl. 10. st. 3. ZSS), ne čudi naše mišljenje da je u ovom normativnom aktu izriječkom trebao biti navedenim upravo socijalni pedagog.

Nadalje, u čl. 14. st. 1. ZSS određuje se da pomaganje u prevladavanju posebnih teškoća pruža samcu ili obitelji, uz ostalo, i radi svladavanja nedaća i teškoća u svezi s problemima u odgoju djece, uključivanjem u svakodnevni život nakon duljeg boravka u odgojnoj ustanovi ili duljeg liječenja te u drugim nepovoljnim okolnostima ili kriznim stanjima. Također, u sklopu stalnog smještaja (u svezi čl. 62.) osigurava se tijekom duljeg vremenskog razdoblja, između ostaloga, i odgoj i obrazovanje, radne aktivnosti, psihosocijalna rehabilitacija i korištenje slobodnog vremena (čl. 63. ZSS).

10 N. N. 73/97.

11 N. N. 19/92

12 N. N. 73/97

Ustanove socijalne skrbi su: 1. centar za socijalnu skrb, 2. dom socijalne skrbi i 3. centar za pomoć i njegu (čl. 79. ZSS). Važno je kazati da prema odredbama Zakona Centar za socijalnu skrb na temelju javnih ovlasti, uz mnogobrojne druge stručne poslove, daje podatke o obiteljskim prilikama te mišljenja i prijedloge u sudskim postupcima koji se odnose na obiteljskopravnu i kaznenopravnu zaštitu (čl. 82. st. 1. al. 5 ZSS). Osim toga, "...može obavljati i poslove zbrinjavanja djece odbjeglih iz obitelji ili ustanove, provoditi odgojne mjere nad djecom s poremećajima u ponašanju izvan vlastite obitelji ili s boravkom u obitelji, te pružati pomoć i njegu u kući" (čl. 82. st. 2. ZSS), a među druge stručne poslove koje obavlja ubraja se i poticanje, organiziranje i provođenje aktivnosti sa svrhom sprječavanja i suzbijanja socijalnih, obiteljskih i osobnih problema; obavljanje poslova savjetovališta za probleme braka i obitelji, odgoja djece, posvojenja, sudjelovanje u suzbijanju ovisnosti o alkoholu, drogama ili drugim opojnim sredstvima (čl. 82. st. 3. al. 1. i 4. ZSS). Među zakonskim odredbama ZSS koje reguliraju pitanja doma socijalne skrbi u čl. 93. st. 1. točka.) stoji da se ovaj, uz ostalo, osniva kao dom za djecu bez roditelja ili koju roditelji zanemaruju ili zlorabe svoje roditeljske dužnosti, za djecu s poremećajima u ponašanju, višestruko oštećenu ili psihički bolesnu djecu, te ovisnike o drogama ili drugim opojnim sredstvima.

Radi se, naravno, samo o nekim od brojnih zakonskih odredbi koje opravdavaju gore navedenu tvrdnju o istina, relativno nezadovoljavajućem zakonskom rješenju koje se odnosi na stručnjaka-socijalnog pedagoga.

Naime, u čl. 157. st. 1. ZSS navedeno je da stručne poslove u centrima za socijalnu skrb obavljaju socijalni radnik, pravnik, psiholog i defektolog, s položenim stručnim ispitom, dok je u čl. 158. st. 1. propisano da stručne poslove u domu socijalne skrbi obavljaju socijalni radnik, psiholog, defektolog, pedagog, medicinska sestra i fizioterapeut, odgojitelj, s višom ili visokom stručnom spremom, također s položenim stručnim ispitom.

Naravno, posebice s obzirom na vremensko razdoblje izradbe i donošenja ovog zakonskog akta nemamo primjedbi na naziv defektolog. Također je istina da ovakve zakonske odredbe glede stručnjaka koji obavljaju djelatnosti koje regulira ZSS podrazumijevaju stručnjaka defektologa svih profila, odnosno specijalnosti. Međutim, upravo s obzirom na sadržaje i djelokrug radnih zadataka, čak

društvenih zadaća i aktivnosti (svakako i njihove korisnike) koji se ovim normativnim aktom reguliraju, bez sumnje je socijalni pedagog trebao biti izrijeком naveden. Ovo i stoga što bi takva zakonska regulativa imala (ima) uporište u stvarnoj poziciji u okviru djelatnosti socijalne skrbi.¹³

Prodiskutirajmo i još dvije zakonske formulacije koje nam se ne čine zadovoljavajućima. U odredbama o samostalnom obavljanju socijalne skrbi kao profesionalne djelatnosti (što je neprieporno prihvatljiva novina u ZSS) stoji da samostalno obavljanje socijalne skrbi kao profesionalne djelatnosti obuhvaća poslove savjetovališta i poslove pružanja pomoći i njege (čl. 121.). Poslove iz čl. 121. može obavljati i fizička osoba, dakako, pod uvjetima određenim ovim Zakonom (čl. 122. st. 1. i 2. ZSS). Nadalje, u čl. 126. st. 1. i 2. propisano je da "stručne poslove u savjetovalištu može obavljati djelatnik visoke stručne spremlje društvenog usmjerenja koji ima najmanje tri godine radnog iskustva na istim ili sličnim poslovima", a više takvih osoba može osnovati i zajedničko savjetovalište. Čini nam se da je ovakva odredba zakonodavca suviše ekstenzivna glede temeljne edukacije djelatnika, pogotovo u svezi s čl. 13. ZSS u kojemu se definira savjetovanje kao "sustavna i programirana pomoć kojoj je svrha uspješnije prevladavanje nedaća i teškoća, stvaranje uvjeta za očuvanje i razvoj osobnih mogućnosti te odgovornog odnosa pojedinca prema samom sebi, obitelji i društvu" Nema sumnje da ova formulacija podrazumijeva vrlo serioznu i do kraja osmišljenu, ali i vrlo složenu i odgovornu djelatnost koja pretpostavlja imanje posve određenih znanja, odnosno pretpostavlja adekvatnu temeljnu edukaciju.

4. SOCIJALNI PEDAGOG (SOCIJALNA PEDAGOGIJA) U ZAKONU O SUDOVIMA ZA MLADEŽ¹⁴

Zakon o sudovima za mladež od 19. rujna 1997. godine (u daljnjem tekstu ZSM) normativni je akt kojim se posebni diferencijalni propisi za mlade počinitelje kaznenih djela, sadržani u dosadašnjem zakonodavstvu u posebnim glavama Osnovnog krivičnog zakona, Krivičnog zakona, te Zakona o krivičnom postupku, objedinjuju u jednom zakonskom tekstu koji uz to sadrži osnovne odredbe o izvršenju maloljetničkih sankcija, te propise o kaznenopravnoj zaštiti djece i maloljetnika (čl. 1. ZSM). Istaknimo da takav model nor-

¹³ Na djelu je, rekli bismo, diskrepancija između stvarne situacije, praktičnih odnosa i pravne regulative, samo što se ovdje radi o rjeđem i stoga interesantnom slučaju u kojemu normativna situacija "zaostaje" za stvarnom. Autorice ovoga rada, na žalost, nemaju saznanja zašto se i kako zakonopisac odlučio baš za navedena rješenja. Možebitno je jednim dijelom izostala toliko potrebna stručna koordinacija ili se, pak, zaista radi o čisto tehničkom nedostatku.

¹⁴ N. N. 111/97

miranja ove materije ima više suvremenih zakonodavstava: njemački i austrijski Zakon o sudovima za mladež, belgijski Zakon o zaštiti mladeži, španjolsko, poljsko zakonodavstvo.

U uvodnom dijelu ZSM, osim navedenoga, predviđa se i primjena općeg prava (odredbe KZ-a, ZKP-a, Zakona o sudovima, Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama, zakona kojima se uređuje izvršenje sankcija za kaznena djela i drugih općih propisa), osim ukoliko je ovim Zakonom drukčije propisano (čl. 3.)¹⁵

Raščlambu najavljenju prethodnim podnaslovom započet ćemo navođenjem bitne novosti iz ovog zakonskog teksta, a koja je propisana u čl.37. ZSM; radi se o zahtjevu za specijalizacijom sudaca za mladež općinskih sudova i županijskih sudova, te državnih odvjetnika koji pred njima postupaju (državni odvjetnici za mladež). Oni moraju imati izražena nagnuća za odgoj, potrebe i probitke mladeži, te vladati osnovnim znanjima s područja kriminologije, socijalne pedagogije i socijalne skrbi za mlade osobe.

Radi se, dakle, o vrlo dobroj zakonskoj odredbi koja eksplicite upućuje na znanost, odnosno znanja i edukaciju koju moraju imati djelatnici koji se bave područjima društvene djelatnosti regulirane ovim Zakonom. Dapače, radi se o odredbi koja je sadržana u odjeljku Zakona koji regulira problematiku sudova za mladež i koja izrijeком zahtijeva i od stručnjaka temeljno pravne edukacije specifična saznanja iz područja socijalnopedagoške znanosti čime joj na ovo važnom području priznaje dignitet, odnosno suverenost.

Slijedom navedenoga propisuje se da odjeli za mladež općinskih i županijskih sudova (čl. 36. st. 1. ZSM) i odnosna državna odvjetništva imaju stručne suradnike (savjetnike): socijalne pedagoge - defektologe i socijalne radnike (čl. 42. st.1. ZSM). U stavku 2. ovoga članka ZSM taksativno se navodi djelokrug rada, odnosno radni zadaci ovih stručnjaka, koji tijekom pripremnog postupka prema maloljetniku, između ostaloga, prikupljaju podatke o njegovoj ličnosti, daju stručno mišljenje o primjerenosti vrsti sankcije, prikupljaju podatke o tijeku izvršavanja sankcija, te predlažu moguće preinake u ovim pitanjima. U državnom odvjetništvu, pak, ovi stručnjaci prikupljaju podatke potrebne za ispravno donošenje odluke o svrhovitosti pokretanja postupka prema maloljetniku, te opravdanosti predlaganja obustave pripremnog pos-

tupka.

Dakle, očito se radi o primjeru "doradene", sustavne i koncizne pravne norme. Dapače, kažimo i to da ovaj adekvatni formalnopravni status socijalnog pedagoga (socijalne pedagogije) uvelike prati i njihov stvarni status.

U svezi navedenoga navedimo još i odredbe prema kojima ministar pravosuđa osniva povjerenstvo za praćenje i unaprjeđivanje rada tijela kaznenog postupka i izvršenja maloljetničkih sankcija (čl. 136. st.1. ZSM) kojemu je dužnost ministru pravosuđa podnositi odgovarajuće prijedloge i mišljenja (čl. 136. st. 3. ZSM), a članovima povjerenstva može imenovati istaknute suce za mladež, državne odvjetnike za mladež, stručne suradnike, odvjetnike, službenike Ministarstva unutarnjih poslova specijalizirane za područje kriminaliteta mladih, službenike Ministarstva pravosuđa i Ministarstva rada i socijalne skrbi odgovorne za izvršenje kaznenopravnih sankcija i znanstvenike koji se bave delinkvencijom mladih (čl. 136. st. 2. ZSM). Nema sumnje da se u nekoliko od "kategorija" iz st. 2. ovoga člana može naći upravo socijalni pedagog.

Ipak, izvjesna se nedosljednost može uočiti u odredbama koje reguliraju provođenje sankcija, poglavito pojačane brige i nadzora i pojačane brige i nadzora uz dnevni boravak u odgojnoj ustanovi, a u kojima se operacionalizacija njihova sadržaja "povjerala" stručnoj osobi, odnosno odgojitelju i drugim stručnjacima (čl. 11. st. 2. i čl. 12. st. 1. ZSM). Mišljenja smo da su se i zakonski, a ne samo podzakonskim aktima, mogli odrediti stručnjaci iz čijih bi se redova mogle "regrutirati" navedene stručne osobe.¹⁶

Ne izlazeći iz djelokruga tematike ovoga rada, na kraju poglavlja naglasimo i sljedeće da "... već višestruko provjereno iskustvo da sadržajno i pedagoški pravilno oblikovan kontakt policijskog djelatnika može na njega odgojno djelovati... U nas Ministarstvo unutarnjih poslova poklanja posebnu pažnju problematici kriminaliteta i kaznenopravne zaštite djece i maloljetnika. Pri policijskim upravama županija formirani su odjeli za delinkvenciju mladih i njihovu kaznenopravnu zaštitu, a u većim policijskim postajama ta je problematika koncentrirana na određene djelatnike (Singer, 1997). U tom smislu navedimo i odredbu čl. 66. st. 2. ZSM koja regulira da "u predmetima kaznenih djela maloljetnika postupaju službenici redarstvenih vlasti

15 U kontekstu teme ovoga rada odredbu iz čl. 3. valja imati na umu, jer se sustavna i dosljedna raščlamba, odnosno rasprava o formalnomu i stvarnom položaju socijalnih pedagoga u ovom izuzetno važnom djelokrugu njihova djelovanja i rada ne može sprovesti bez usporedne analize cijele lepeze općih pravnih propisa koji reguliraju ovo područje, a na koju upućujemo zainteresiranog čitatelja. Iz objektivnih razloga limitiranosti obujma ovog materijala raščlaniti ćemo samo neke zakonske tekstove od, čini nam se, veće važnosti za elaboraciju zadane teme.

16 Usporediti sa sličnim odredbama Prijedloga Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, Ministarstvo pravosuđa, 1998. god., koje u tom smislu predstavljaju bolje rješenje.

specijalizirani za poslove maloljetničkog kriminaliteta". Nije prijeporna ocjena da se u smislu ovih spoznaja i zakonskih odredbi zadnjih godina "ubrzano", relativno sustavno postupa, a evidentno je i sve učestalije, odnosno ekstenzivnije zapošljavanje upravo socijalnih pedagoga u odjele za delinkvenciju mladih u MUP RH, što utječe, izrazimo se slikovito, na "podizanje relativne ocjene njihova stvarnoga statusa u hijerarhiji struka, odnosno zanimanja" u Republici Hrvatskoj. Naravno, nema nikakve sumnje da ovakva stručna opredjeljenost

MUP-a RH predstavlja, u svojoj konačnici, a što je i najvažnije, pretpostavku za kvalitetniji rad s maloljetnim delinkventima, odnosno pretpostavku uspješnijega preveniranja i suzbijanja kriminaliteta u cjelini.

Istaknimo u zaključku ovoga poglavlja da su stručni suradnici socijalni pedagozi i socijalni radnici, čija je djelatnost normirana ovim zakonskim tekstom, "...važni za doprinos potrebnom kriminalnopedagoškom pristupu slučaju mladog delinkventa, a posebno vrijedni pri ostvarivanju funkcije suca za mladež u postupku izvršenja odgojnih mjera i kaznenopravne zaštite."¹⁷ Radi se o primjeru zakonskog akta u kojemu je zakonopisac, odnosno zakonodavac valjano valorizirao položaj socijalnog pedagoga, odnosno nužnost socijalnopedagoških saznanja u sprječavanju kriminaliteta, odnosno svekolikoj kaznenoj politici države.

5. KRATKI OSVRT NA ODREDBE ZAKONA O ZAŠTITI OSOBA S DUŠEVNIM SMETNJAMA¹⁸

Zakon o zaštiti osoba s duševnim smetnjama od 19. rujna 1997. godine (u daljnjem tekstu ZZODS) predstavlja korjenitu promjenu i pravnog položaja i postupka prema osobama s duševnim smetnjama. Njime se uređuje i pravni i medicinski i društveni položaj osoba s duševnim smetnjama. Hrvatska je, slijedeći niz deklaracija i rezolucija Ujedinjenih naroda i Vijeća Europe, potaknutih, prije svega, od Svjetske zdravstvene organizacije i Svjetskog udruženja liječnika, kojima su uspostavljeni minimalni standardi za zaštitu duševnog zdravlja i temeljnih sloboda i ljudskih i zakonskih prava duševno bolesnih osoba, a koji danas postoje u gotovo svim suvremenim zemljama, u okviru svoje zakonodavne reforme konačno regulirala

pravni status ovih osoba (kao što je poznato, u pravnom režimu bivše države u čijem sastavu je Hrvatska bila, ovakav normativni akt nije bio poznat). Držimo važnim istaknuti da je, usprkos nekim nedostacima u rješenjima normiranim ZZODS, a koji su uočeni tijekom njegova "zaživljavanja", neprijeporno da se radi o pouzdanom mjerilu demokratičnosti nekog društva, a koje se "ogleda u njegovu odnosu prema svojim najslabijim članovima, a to su, bez sumnje, osobe s duševnim smetnjama, koje uslijed svoje mentalne nekompetentnosti ili nedostatne mentalne kompetentnosti (zbog duševne bolesti, duševne poremećenosti, nedovoljnog duševnog razvoja ili neke druge duševne smetnje) nisu u stanju sami braniti svoje interese, boriti se za svoja prava, pa ni zaštititi sebe od nepotrebnih, a ponekad i protupravnih zatvaranja u psihijatrijsku ustanovu (Grozđanić, 1996). Za potrebe ovoga rada navedimo samo nekoliko odredbi ovoga normativnog akta; u čl. 2. ZZODS nabrajaju se sadržaji putem kojih se ostvaruje zaštita i unaprjeđivanje zdravlja osoba s duševnim smetnjama, te se uz ostalo, u alineji 3. navodi "uključivanjem osoba s duševnim smetnjama u obrazovne programe koji se provode u psihijatrijskoj ili nekoj drugoj ustanovi u kojoj su one smještene, kao i nastavne programe obrazovnih ustanova, ovisno o zdravstvenom stanju osobe s duševnim smetnjama", u alineji 4. "oporavkom osoba s duševnim smetnjama njihovim uključivanjem u obiteljsku, radnu i društvenu sredinu, uvažavajući izbor osobe kada je to moguće", u alineji 5. "izobrazbom osoba koje se bave zaštitom osoba s duševnim smetnjama i unaprjeđivanjem njihova zdravlja", a u alineji 6. "poticanjem udruživanja osoba s duševnim smetnjama u cilju ostvarivanja njihovih prava, samopomoći i pomoći".

Osim toga, spomenimo da se donošenjem ovog Zakona (uz novo kazneno zakonodavstvo) radikalno promijenio pravni položaj i postupak prema osobama s duševnim smetnjama koje su počinitele kazneno djelo.

Ovo bi mogli biti (stvarno ponekad i jesu) pravni temelji za ekstenzivniju (naravno, na razini realnih potreba) participaciju socijalnih pedagoga u stručnim timovima i službama koje se bave ovom problematikom. Naglašavamo da rečeno nikako ne isključuje naše decidirano protivljenje bilo kakvom pokušaju "psihijatrizacije" socijalne pedagogije.

17 Iz uvodnog izlaganja voditelja III. radionice Zakona o sudovima za mladež X. savjetovanja Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu (uvodno izlaganje: F. Hirjan, zamjenik državnog odvjetnika Republike Hrvatske, u miru, i voditelj radne grupe za izradu Zakona o sudovima za mladež).

18 N. N. 111/97

6. MJESTO SOCIJALNOG PEDAGOGA U ZAKONIMA KOJI UREĐUJU IZVRŠENJE SANKCIJA ZA IZVRŠENA KAZNENA DJELA

Potreba novih propisa na području izvršenja kaznenopravnih sankcija nužna je, te se može ustvrditi da paket novog kaznenog zakonodavstva, iako opsežan, još nije potpun. Uz ostalo, sustav izvršenja sankcija valja uskladiti s odredbama Ustava Republike Hrvatske, te s prihvaćenim konvencijama OUN, Europskim zatvorskim pravilima i Europskom konvencijom o ljudskim pravima. S obzirom na provedenu reformu kaznenog zakonodavstva imperativno je i usuglašavanje s već donesenim Kaznenim zakonom i Zakonom o kaznenom postupku.

6. 1. Prijedlog Zakona o izvršavanju kazne zatvora¹⁹

Prijedlog obuhvaća samo izvršavanje kazne zatvora izrečene u kaznenom postupku, u postupku provedenom zbog prijestupa te slučajeve zamjene novčane kazne zatvorom. Prijedlog, dakle, ne obuhvaća cjelokupno pravo izvršenja kaznenopravnih sankcija, već isključivo pravo izvršavanja kazni zatvora. Prihvaćeni su, dakle, razlozi za izdvajanje zakona o izvršavanju kazne zatvora, a koji upućuju na činjenicu bitnih ograničavanja ljudskih sloboda i mogućnosti kršenja osnovnih prava čovjeka (identično su postupila suvremena europska zakonodavstva, npr. Njemačka, Francuska i Danska, kao i neke zemlje u tranziciji, npr. Mađarska i Poljska). Uglavnom, konstatirajmo da su razlozi za reformu brojni i utemeljeni (vidjeti opširnije, zajedno s cjelovitim tekstom Prijedloga, u Josipović i Tomašević, 1988).

Glede komentara položaja socijalnog pedagoga u ovom zakonskom tekstu de lege ferenda, on neće biti opširan. Ovo stoga jer čl. 35. Prijedloga glasi "U stručnoj službi, u skladu s programima rada, predvidjet će se i osigurati potreban broj stručnjaka: socijalnih radnika, socijalnih pedagoga, pedagoga, liječnika, psihologa, nastavnika i učitelja".

Nije prijeporno da se radi o potpuno adekvatnom rješenju u Prijedlogu, pogotovo stoga što se koncept svrhe izvršavanja kazne zatvora "sastoji u stalnoj težnji da se kaznenika, dobrovoljnim prihvaćanjem ponuđenih programa i kritičkim sagledavanjem i korekcijom osobnih stavova i mišljenja, pridobije da aktivno sudjeluje u postupku izvršavanja...Istovremeno se propisuje obvezna suradnja različitih društvenih čimbenika u čiji djelokrug spada primjena socijalnih, pedagoških, psiholoških, zdravstvenih, radno-okupacijskih, sigurnosnih i drugih mjera, radi utvrđivanja pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora u skladu s osobinama i potrebama svakog pojedinog kaznenika"²⁰

Dakle, radi se o konceptu individualizacije izvršavanja sankcije, odnosno kažimo da Prijedlog slobodno možemo promatrati u svjetlu doktrine penološke rehabilitacije i socijalnog uključivanja.²¹

Usporedbe radi, citirajmo čl. 45. ZIKPPS²² kojim se propisuje da za radnika u službi preodgoja može biti postavljena osoba s visokom ili višom stručnom spremom pogodnom za obavljanje poslova iz djelokruga službe za preodgajanje osuđenih, te da "u službi za preodgajanje postoji i grupa stručnjaka za ispitivanje ličnosti osuđenih osoba (psiholog, socijalni radnik, liječnik i drugi stručnjaci).

6. 2. Prijedlog Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi²³

Prije komentara odredbi ovoga zakonskog akta de lege ferenda, koji se direktnije tiče teme rada, valja iznijeti da se u prikaz i ocjenu stanja glede normativnog uređenja izvršavanja zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi može kretni općom konstatacijom da je novo hrvatsko kazneno zakonodavstvo, u sustavu kazni i drugih kaznenopravnih mjera, uvelo novine, od kojih su za Prijedlog ovog Zakona najznačajnije sljedeće:

- intenzivan zaštitni nadzor uz uvjetnu osudu, uz mogućnost određivanja posebnih obveza uz zaštitni nadzor;
- ograničenje kratkotrajnih zatvorskih kazni alternativnim sankcijama-zamjena kazne zatvora do

19 Tekst se odnosi na Konačni prijedlog Zakona o izvršavanju kazne zatvora iz srpnja 1988. godine koji je od Vlade Republike Hrvatske upućen Hrvatskom državnom saboru na drugo čitanje i usvajanje.

20 Ibid.

21 S obzirom da bi daljnja rasprava ove problematike uvelike premašila zadanu nam temu, upućujemo čitatelja na rad autora Žakman-Ban, V. i Z. Šućur, koji će se prezentirati na I. hrvatskom kongresu socijalnih pedagoga, Opatija, 25.-27. 3. 1999. Za pojam penološke rehabilitacije vidjeti Žakman-Ban, V.: Institucionalni penološki tretman i socijalnogospodarski status osuđenika kao jedna od njegovih determinanti. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), Vol. 3, broj 1/1996, str. 23-83 i Žakman-Ban, V.: Kaznena ustanova-korist za društvo i/ili zatvorenika. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), Vol. 5, broj 1/1998, str. 61-75.

22 N.N. 420/74

23 Tekst se odnosi na Prijedlog iz 1998. godine.

šest mjeseci radom za opće dobro na slobodi (i u slučaju zamjene novčane kazne kaznom zatvora);

- odgodu početka kaznenog progona, uz određene uvjete i pripravnost osumnjičenika da dragovoljno ispuni različite obveze, od kojih je jedna i obavljanje rada za opće dobro.

U fokusu našega interesa naročito je činjenica da se pri predlaganju normativnog uređenja izvršavanja zaštitnog nadzora uz uvjetnu osudu i rada za opće dobro na slobodi, vodilo računa o sljedećem:

- sankcija koju izriče sud, odnosno mjera koju može izreći državni odvjetnik zadržava počinitelja kaznenog djela u društvu i uključuje ograničenja njegove slobode određivanjem točno definiranih uvjeta i obveza;
- izvršavanje provode tijela i osobe određene zakonom;
- usmjereno poticanje građana i pravnih osoba za uključivanje u sustav izvršavanja kako bi se mjere i sankcije shvatile kao odgovarajuća i vjerodostojna reakcija na kriminalno ponašanje, a ne doživjele kao privilegija za počinitelje kaznenih djela;
- razvitak odgovornosti počinitelja kaznenog djela prema društvu u cjelini i oštećeniku pojedinačno;

Slijedom navedenoga zakonopisci, odnosno zakonopredlagatelj u naslovu čl. 7. Prijedloga ističe načelo individualizacije, te dalje navodi da se pojedinačni program izvršavanja zaštitnog nadzora i rada za opće dobro temelji na ocjeni osobnih prilika, zdravstvenog stanja, zaposlenja, sposobnosti i stručnosti počinitelja kaznenog djela.

U glavi III. Prijedloga propisana su tijela, osobe i način izvršavanja obje izvaninstitucionalne sankcije (zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi). Poslovi izvršavanja povjeravaju se državnim službenicima Ministarstva pravosuđa (čl. 8. st. 1. Prijedloga). Nadalje, Ministarstvo pravosuđa izvršavanje ovih poslova može povjeriti odgovarajućim stručnjacima, te zakonopredlagatelj taksativno navodi: "socijalni radnik, socijalni pedagog, psiholog i drugi" (čl. 8. st. 2. Prijedloga). Osobe iz stavka 1. i 2. citiranog članka su povjerenici za provedbu zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi (st. 3.). Povjerenikom može biti imenovana osoba koja ima završenu visoku stručnu spremu društvenog usmjerenja, stručno i radno iskustvo u trajanju od najmanje 5 godina i primjerene ljudske

osobine (st. 4. istog članka).

Dakle, iako je dozvolio i ekstenzivniju mogućnost glede temeljne edukacije Povjerenika, zakonopredlagatelj prednost izrijekom daje, između ostalih, upravo i socijalnom pedagogu.

Stručno je prihvatljiva odredba Prijedloga koja regulira mogućnost ispomoći povjereniku i to kako pojedinaca, tako i udruga (čl. 9. st. 1.). Komisiju iz redova povjerenika za izbor osoba iz st. 1. imenovat će Ministar pravosuđa, a "prednost će se dati punoljetnim pojedincima koji nisu kažnjavani, koji imaju temeljnu srednjoškolsku izobrazbu ili se školuju na visokim školama ili učilištima, odnosno osobama koje su motivirane za obavljanje ovih poslova, a koje mogu, s obzirom na svoje osobne prilike, znanja, vještine i iskustvo, pružiti pomoć i podršku u uspostavi socijalnih veza s nositeljima socijalne skrbi, humanitarnim udrugama, sindikatima i profesionalnim udrugama, vjerskim zajednicama, rekreativnim klubovima i drugo, odnosno pojedincima i udrugama koji mogu pružiti pomoć u pronalaženju zaposlenja, stanovanja, izobrazbi i raznovrsnim oblicima društvenih aktivnosti, uz istovremenu promidžbu takvoga rada i potreba" (čl. 9. st. 4.).

Nije teško zaključiti da među ove "osobe za ispomoć" objektivno spadaju i studenti socijalne pedagogije, te da čak s obzirom na program koji svladavaju tijekom svoje visokoškolske izobrazbe imaju i stanovitu prednost. Procjenjujemo da je zakonopisac, dapače, u samo jednom stavku citiranog članka uspio navesti i sadržaje rada u provođenju (izvršavanju) sankcija, što svjedoči o stručnom pristupu problemu²⁴

7. KRITIČKE NAPOMENE UZ NACIONALNU KLASIFIKACIJU ZANIMANJA²⁵

Državni zavod za statistiku je na temelju članka 12. i 13. Zakona o državnoj statistici (N. N. 52/94) odredio Nacionalnu klasifikaciju zanimanja (u daljnjem tekstu NKZ). Iako je NKZ nacionalni statistički standard, kojemu je funkcija prikupljanje, obrada i prikazivanje informacija o zanimanjima (u svrhu objedinjavanja potreba svih korisnika u primjeni), te stoga nije osnova za utvrđivanje prava i obveza pravnih i fizičkih osoba, dobra je ilustracija zbunjujućeg nesuglasja, prije svega, glede terminoloških i pojmovnih određenja unutar naše struke, odnosno kontradikcija u svezi nazivlja

24 S obzirom da je autorica ovoga rada bila i članicom Povjerenstva za izradu Nacrta zakona o izvršavanju kazne zatvora, te da je sudjelovala i u izradi Prijedloga Zakona o izvršavanju zaštitnog nadzora i rada za opće dobro na slobodi, poznato joj je da su u radu sudjelovali, uz pravnike, i stručnjaci izvanpravne struke (konkretno socijalni radnik i socijalni pedagog). Pristup radu je, dakle, bio multidisciplinarnan, što je prema našem mišljenju sine qua non za stručna rješenja na ovom području društvene djelatnosti.

25 N. N. 111/98

i opisa poslova našega stručnjaka.

Sadržaj klasifikacije zanimanja predstavljaju, pojednostavljeno, zanimanja definirana nazivom, šifrom i opisom poslova skupine u koje je zanimanje svrstano. Istina, NKZ izradena je prema načelima i sustavu Međunarodne standardne klasifikacije zanimanja, te kriterijima iz Priručnika za izradu nacionalnih klasifikacija zanimanja Međunarodne organizacije rada (ILO), ali su podaci o zanimanjima prikupljeni i iz sljedećih izvora: Jedinствене nomenklature zanimanja, te dokumentacije o sadržajima i uvjetima rada pojedinih zanimanja, sistematizaciji radnih mjesta, zakona i drugih propisa itd. Uglavnom, Strukovna je skupina analizom i odabirom podataka utvrdila Nacrt klasifikacije zanimanja.

Radi razumijevanja daljnjeg teksta, spomenimo i to da se u državnoj statistici pod zanimanjem podrazumijeva posao (radno mjesto) što ga obavlja osoba radi stjecanja sredstava za život. Posao (radno mjesto) definira se kao skup radnih zadataka koje izvršava jedna osoba, a podaci o organizacijski i tehnološko srodnim poslovima, odnosno radnim mjestima skupljaju se u zanimanja.

Slijedom navedenoga valja krenuti u analizu i to kako slijedi prema NKZ:

- Stručnjaci i znanstvenici (rod 2.), Znanstveno-obrazovni, obrazovni i drugi stručnjaci za obrazovanje (vrsta 23.), Visokoškolski znanstveno-obrazovni, obrazovni i drugi stručnjaci (podvrsta 231.), Visokoškolski znanstveno-obrazovni, obrazovni i drugi stručnjaci u društveno-humanističkim znanostima (skupina 2331.). Nakon opširnog opisa zanimanja i sadržaja poslova, uz ostale, pod određenim šiframa navode se: predavač defektologije, sveučilišni asistent defektologije i sveučilišni profesor defektologije;
- Učitelji djece s razvojnim teškoćama (podvrsta 234.), Učitelji djece s razvojnim teškoćama (skupina 2340), koji "...poučavaju tjelesno ili duševno oštećenu djecu, mladež i one koji imaju poteškoća u učenju na određenom stupnju obrazovanja" U ove poslove se, uz mnoge ostale, uključuje i, citiramo "...individualni rad s učenicom s poremećajima u ponašanju..." Pod određenim šiframa nakon toga se, uz ostale, navode: učitelj osoba s poremećajima u ponašanju, a kao dodatak profesor defektolog i profesor za osobe s poremećajima u ponašanju;
- Stručnjaci za specijalni odgoj i obrazovanje (podvrsta 333.), Stručnjaci za specijalni odgoj i obrazovanje (skupina 3330), koji "...poučavaju tjelesno ili duševno oštećenu djecu, mladež ili odrasle i one koji imaju poteškoća u učenju na određenom stupnju obrazovanja". Ti poslovi, prema formulacijama iz NKZ, između ostaloga,

uključuju: "izradu ili prilagodbu odgojno-obrazovnih planova i programa prema mogućnostima specijalnih skupina...poučavanje duševno oštećene djece...vrednovanje ostvarenja odgojno-obrazovnih i rehabilitacijskih programa...ocjenjivanje učeničkih postignuća i davanje povratnih informacija o njihovu napredovanju, razmatranje zajedno s roditeljima i terapeutima je li postignut čvrst temelj za daljnji napredak, osvrt i prosudbu vlastitog rada radi stalnog poboljšavanja umijeća poučavanja..." i slično. U toj su skupini zanimanja, između ostalih, navedeni i - nastavnici za osobe s poremećajima u ponašanju.

Mišljenja smo da tekst koji je toliko stručno neutemeljen, te upravo vrvi netočnostima nije potrebno dodatno komentirati. Radi se, naprosto, o ilustraciji problema na koji smo već upozorili tijekom svekolike analize pravnog položaja socijalnog pedagoga.

Glede same NKZ valja promptno reagirati jer je njena upotreba obvezna norma koju primjenjuju Državni zavod za statistiku, tijela državne uprave, Hrvatski zavod za zapošljavanje, poslovni subjekti u komuniciranju s ovim tijelima, a ima i međunarodne implikacije. Ohrabruje odredba da se organizira rad zbog povremenih izmjena i dopuna, ali se te izmjene i dopune, na žalost, objavljuju u vremenskim razmacima koji nisu kraći od 5 godina.

8. ZAKLJUČNE PRIMJEDBE

Ustvrdimo, prije svega, da učinjena analiza pravnog položaja socijalnog pedagoga nije niti izdaleka dovoljno detaljna ni potpuna. S jedne strane, u takvoj su nas raščlambi onemogućili objektivni razlozi namjene ovoga teksta, a s druge strane i činjenica da bi detaljnija obrada ove teme vjerojatno zahtijevala prostor omanje knjige. No, nadamo se da je već i to svojevrsan pokazatelj kako pravne, tako i stvarne etabliranosti ove struke i stručnjaka u nas.

Ovaj smo uradak pokušali stoga učiniti aktualnim i relevantnim upravo izborom hrvatskih normativnih akata koji su krucijalni za reguliranje područja u kojima djeluje socijalni pedagog i u kojima se socijalnopedagoška znanost ne može zaobići, odnosno u kojima je, štoviše, dala nemjerljiv pridonos. Raščlamba je, uz komentare i primjedbe izvršena de lege lata i de lege ferenda. Potonje uvelike određuje njen sadržaj i smisao, jer joj je okvir zakonodavna reforma u Republici Hrvatskoj.

Čini se da smo ovim uradkom iznašli barem neke od odgovora na dileme oko primjerenosti formalnopravnog statusa našega stručnjaka, ali i

naznačili kretanja njegove stvarne pozicije u društvenim djelatnostima u kojima sudjeluje. Naime, identitet i statusnu problematiku socijalnih pedagoga nije moguće primjereno spoznati bez saznanja o pravnom, odnosno institucionalnom motrištu problema. Upravo je stručnjak našeg profila uključen u djelatnosti, odnosno aktivan je u svim područjima koja su strogo zakonski normirana, već i zbog toga što se nužno štite temeljna prava subjekata kojima se socijalni pedagog bavi. Zato na ovom mjestu valja upozoriti da, iako se radi o stručnjaku izvanpravne struke, on mora biti potpuno educiran u pitanjima svih zakonskih rješenja u okviru kojih djeluje, što je i jedna od zadaća visokoškolske ustanove na kojoj se izobrazava. Osim toga, treba biti svjestan da je pravni položaj, istina, pretpostavka adekvatnog stvarnog položaja, ali da upravo stvarna pozicija uveliko određuje kvalitetu normativnih rješenja.

Na poslijetku, čini se da smo ovom analizom pesimistima ukazali da se položaj socijalne pedagogije kao znanosti, odnosno stručnjaka-socijalnih pedagoga, ipak, iako polako i još nedovoljno, u okviru hrvatske zakonodavne reforme približio objektivnijoj, realnijoj valorizaciji. S druge strane, brojne i argumentirane kritičke opaske ukazuju na ograničavajuće, stručno neutemeljene čimbenike, koji su prečesto subjektivne naravi. Iščitavanjem odredbi pojedinih zakona, uz neke tehničke nedostatke, pokazuje se da je i velikim dijelom izostala koordinacija kako između samih zakonopisaca, tako i zakonopisaca i drugih relevantnih stručnjaka. Međutim, u nekim slučajevima to je posljedica i neusuglašenih i/ili neadekvatno prezentiranih rješenja unutar same struke. Na sreću, ima i primjera koji mogu postati svojevrsni obrasci za uspješniji

rad.

Trudili smo se da sve primjedbe budu što konkretnije, uz iznošenje mogućih rješenja, jer je samo takav pristup, bez suvišnih proklamacija i uopćenih fraza o pitanjima struke i stručnjaka, pretpostavka za uspješno rješavanje problema kako na normativnom, tako i na praktičnom planu. Dakako, uz maksimalni angažman, djelatnost i kreativnost svakog pojedinog stručnjaka - socijalnog pedagoga u svom djelokrugu rada.

9. LITERATURA

1. Grozdanić, V.: Pravni položaj osoba s duševnim smetnjama u Hrvatskoj. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), Vol. 3, broj 2/1996, str. 501-510.
2. Hirjan, F.: Izvješća iz radionica X. savjetovanja Hrvatskog udruženja za kaznene znanosti i praksu. III. Radionice Zakona o sudovima za mladež. Uvodno izlaganje voditelja. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), Vol. 5, broj 1/1998, str. 329-335.
3. Josipović, M., G. Tomašević: Prijedlog novog sustava izvršavanja zatvorskih kazni u Republici Hrvatskoj. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), Vol. 5, broj 1/1988, str. 3-19.
4. Singer, M.: Odluka u povodu kaznene prijave prema Zakonu o sudovima za mladež. Hrvatski ljetopis za kazneno pravo i praksu (Zagreb), Vol. 4, broj 2/1997, str. 567-585.
5. Žakman-Ban, V., Z. Šućur: Socijalna pedagogija u svjetlu doktrine penološke rehabilitacije i socijalnog uključivanja (raščlamba uz prijedloge novog hrvatskog zakonodavstva), 1999, (u tisku).

THE LEGAL POSITION OF SOCIAL PEDAGOGUES IN THE REPUBLIC OF CROATIA - ANALYSIS OF *DE LEGE DATA* AND *DE LEGE FERENDA*, COMMENTS AND SUGGESTIONS

Summary

It is not possible to comprehend the identity and status problems of social pedagogues without detailed analysis of the legal and institutional framework within which this profession conducts its activities. The profession's normative position is the presupposition of its adequate real position and conversely, the profession's real position determines greatly the quality of normative solutions.

In this paper the authoresses analyze and comment the legal position of social pedagogues in the Republic of Croatia, analyzing *de lege data* and *de lege ferenda*, offering possible concrete solutions for the perceived deficiencies.

Selecting normative official documents crucial for the profession in question, the authoresses analyze and comment the legal determinants of the area of education for handicapped children and young persons (Law on pre-school education, Law on elementary schools, Regulations of registration of children into elementary schools, Regulation of elementary school education for handicapped children, Law on secondary school education), the position of social pedagogue in the Law on Welfare, Law on Juvenile Courts, Law on Protection of Mentally Disturbed Persons, the Draft of the Law on Execution of Prison Sentence, the Draft of the Law on Execution of Protective Supervision and Community Work Outside of Prison, and give a critical review of the National Classification of Professions.

Key words: social pedagogue, social pedagogy, legal position